

Akkor csapjunk a lecsóba! Mindig hatásos idézettel kezdeni. Tévképzetek keltésére felkészültségünkről. Tehát. Kedves breviáriumom Madáchtól Az ember tragédiája, a gimnáziumi előadásban szerepeltem is, azóta tudom kívülről, ha valaki elkezd, bárhol folytathatom. Többnyire, persze csak többnyire, már az évradír nagyon kezd működni.

Éva

Az elhagyott oltárnak is lehet
Mártírja. Óh, Danton, magasztosabb
Kegyellel megóvni a romot,
Mint üdvözölni a felkelt hatalmat

Ez az analóg fotográfia pesszimista megközelítése. Van optimista is. Tudják, a félig töltött és félig üres pohár esete.

De egyáltalán, művészet e a fotográfia? de most már tényleg csapjunk bele! Vajon Brillat-Savarin: Az ízlés fiziológiája című műve, vagy akár Magyar Elek Ínyesmestere alapján állíthatjuk-e, hogy a Mekdonyó bármely produkciójának köze van a High Cuisine, a magas konyhaművészet elveihez? Természetesen nem. Ad-e enni a Mekakármik az emberek tízmillióinak? Azt kell válaszolnunk, igen. Pótlék-e a fotográfia a művészi élményre szomjazóknak? Természetesen nem. Valami egészen mást ad, ami nem kevésbé fontos. Ad élményt az erre szomjazóknak? Persze, igen, természetesen.

Lukács György határozottan kiáll – minden műfaj, műnem és művészeti ág önállóságának állításán túl – a művészet alapvető egységének gondolata mellett. A hagyományos vélemények közül magáévá teszi a tartalom és a forma egységének elvét, amely minden esztétikai elmélet közös gondolata Arisztotelész óta a műalkotások mint esztétikai tárgyak más dolgoktól, tárgyaktól való megkülönböztetésére. Ez a megfogalmazás, persze, csak dr. Mikes Lajos May Károly-átdolgozása lenne az érettebb ifjúság számára Az esztétikum sajátosságában kifejtettekhez képest. Summa summarum, bátran állíthatjuk, jó, állíthatom, hogy ami művészet – még ha a fotográfia eszközeivel művelték is –, az nem a fotó, hanem ami a fotó, a fotószerű fotó, az pedig semmilyen művészetfogalomba bele nem fér. A fotó az más.

Lermontovval szólva: Нет, я не Байрон, я другой, Nem Byron, más vagyok. A festő ecsetje mókusfarokszőrből készül, néha azért a festőnek nem kell mókust tenyészteni, hogy farokszőrhöz jusson. Tud festeni azzal is anélkül is. Akár a képzőművész, akár a fotográfus hoz létre valamilyen intermediális művet, az intermediális mű lesz, hagyjuk is meg ennek a meghatározatlan halmaz részének, a képzőművészetnek limesén, határterületén.

Színművészethez sem kell már színdarab, az avantgárd színház egész jól elvan írói szöveg nélkül, a látvány és a mozgás között. Persze az írói szöveg, akár ha színpadra is íratott, egészen jól elvan színház nélkül. Talán, ha János Farkas Goethét említhetném... Egy másik limes.

A digitális fotográfiára – természetesen előnyeik túl – mondják, legfőbb erénye, hogy végre igazán demokratikussá tette a fotográfiát. De, kérem: akar-e a művészet, vagy épp a fotográfia demokratikus lenni? Tudomásul kell vennünk, hogy a művészet, természetesen, ez esetben, mint olyasfélé, ideértve a fotográfiát is, elsajátítása, nem csak létrehozása, élvezete is, aktív folyamat, fáradságos munkával jár. És nem csak a magas művészeté. Aki járt tánciskolába, mint ahogy én meg az osztálytársaim a Kisöreghez a Toldiba meg a Vas utcai iskolába, megtanulta, hogy egy jó lassúzáshoz tudni kell tangózni. Bár az argentin tangóban állítólag nincsenek előre meghatározott lépéssorok, mégis minden tánciskolában viszonylag hamar tanítják a keresztvezetést, sokszor a nyolcas lépéssorok segítségével. Ezeknek a lépéssoroknak a neveivel is találkozhatunk. Nyolcas alaplépés, nyolcas szekvencia.

Valahogy így van a mi generációnk a fényképezéssel. Kellett tanulni annyi szakmát, optikát, kémiát, amennyi elengedhetetlen. Kérdeztem a mesteremtől, Kotnyek Tónitól, mi az a lötyty, amivel a kellően sötétedni nem akaró foltot dörzsölgeti. Mosolyogva mondta: brunátli. Én is magam jöttem rá, te is rájössz majd. Ja, nátronlúg volt, csipetnyi hidrocinnal.

Aadtak a kezünkbe lemezes fényképezőgépet két felvételre töltött lemezkazettával, később gépet, amivel nyolc, sőt akár tizenkét kockát is lehetett exponálni, persze szerencsés esetben, többnyire tizenegy felvétel után elakadt. Azután jött harminchat kockás, igaz, ami igaz, ami eddig a jobb kézre állt, most a balra, Varex, mondjuk, a bal kézzel pöngetni a gitárt... A Mecablitz villanólámpa meg tizennégy kilós volt, esős időben villám csapott ki belőle, leégette az ember ujjbegyét. Mindezzel együtt a fotografálás megváltozása nem mennyiségi kérdés, kiló, centi, kockaszám, hanem a lényegét érintő. Másképp viszonyultunk a képhez. Jól meg kellett fontolni, mire használja az ember a rendelkezésére álló tizenkét vagy harminchat kockát, nehogy akkor álljon üres géppel, amikor eljön az a bizonyos pillanat. Mérlegelni kellett, ha csak a másodperc törtrészéig is, ez-e az a pillanat, vagy... vagy...vagy... Henri Cartier-Bresson, a fotótörténet egyik legnagyobb alakja mondta: lehet gondolkodni a fényképezés előtt, lehet gondolkodni fényképezés után, közben soha.

Na most, ez épp ellentmondani látszik az előbbieknél, és mégis... jó, persze Madách Imre is mondja a Tragédia második képében:

A tett halála az okoskodás, vagy ugyanígy Shakespeare a Hamletben: A tettet a *gondolkodás* fakó árnya *sápasztja*. Mintha magával vitatkozna Bresson, amikor azt írja, a fotográfus, mint a zen buddhista íjász, egygé válik a kilótt nyílvesszővel, maga csapódik a célba. Tehát a képet, legalábbis fejben, az exponálás előtt kell lejátszani. A digitális fotográfia, inkább fotografálás– mi a csuda a digitális fotográfia? –, pont az ellenkező utat diktálja: gyakorlatilag korlátlan számú képet kell/lehet előállítani, s utólag kiválasztani az adott tömegből a megfelelőt. Lehet, persze, analóg módon fotografálni digitális géppel is, de annak az nem természete. Lehet a csizmát összekötve a vállunkon lógatni, nem korszerű. Ma már a lábön van a helye. Ki kell mondanom, úgy látom, a kiállításokon sok, rengeteg remek kép van. de az a Cartier-Bresson-i termékeny pillanat ritkán van mainapság a dokumentarista-sajtó fotóban...

A végső kialakítás Photoshopban, Lightroomban történhet. Innentől pedig már egy másik történet kezdődik. Megengedem magamnak, hadd mondjam, ez már képzőművészet, montázs, grafika. Moholy, Bálint Endre, Vajda Lajos alkotásait, bár javarészt fotókból készültek, senki sem tekinti par excellence fotográfiának. A korai fényképezés néhány útját, mint a piktorializmust, például újra kellene gondolni. Nem véletlen, hogy az úgynevezett nemes eljárásokkal annyi festőművész próbálkozott. Ez, így, elsődleges megközelítés, de talán érzékelteti azt a hallatlan paradigmaváltást, ami a fényképezésben lezajlott.

A képkészítés külső feltételeit ellehetetleníti a személyhez fűződő jog fundamentalista túlerjeszkedése, a terrorisztikus woke-kultúra, a cancel culture, és ki hitte volna, hogy az Internacionálét egyszer majd szó szerint kell értenünk?

A múltat végképp eltörölni,
Rabszolga-had, indulj velünk!
A Föld fog sarkából kidőlni,
Semmik vagyunk, s minden leszünk!

Legalább ezt ne kelljen! Annyit daloltuk...

A me too mozgalom megfellebbezhetetlen ítéletei, és ennek okán, miért, miért nem, Joseph McCarthy szenátor mozgalma, alakja jelenik meg szemem előtt. Kérem, az ártatlanság vélelme jelentse az ártatlanság védelmét is!

Kis vigasz, hogy Savonarolát megégették, McCarthy halálra piálta magát. Nem győzöm már kivárni. A helyzet, hogy mind kevesebb lehetőség van embereket lefényképezni. Meg is találta a fotográfia a Mauspfadot, egerutat:

a műteremben kis dramoletteket állít be, konceptuális művet készít. És látványosan szenved. Persze az élőkép közepén szenved maga az alkotó, kormos pofával. De hál'Istennek, ez a vonat már elment, ez már kezd kimenni a divatból. Tulajdonképpen kár érte, hogy másodjára is kikopik a XIX. századi fénykora után. Úrilányok, uracsok mily kedves rokokó ízű mulatsága volt, de akkor tányéroztak is a végén a szegények javára. Ez bezzeg elmarad! Bízunk hát a harmadvirágzásában!

Kezd a minőség biztosítéka lenni, ha a termékre rá van írva: man made, hand made, ember készítette, legyen cipő vagy alsónadrág. Miért ne lehetne a minőség garanciája, hogy manu-típiá? mert garancia, hogy ember csinálta embernek. Egyszer elvittek egy estélyre egy wellness-szállodába, az esti program során egy leányzó is dalolgatott, persze a magnetofonnal próbált duettet alkotni. Követeltem, jöjjön ki a villanyszerelő is a tapsra, nagyon jól kezelte magnót, egy belépést sem rontott el.

Nem értek hozzá, magyarázták, hogy a számítógéppel mindent meg lehet csinálni, amire felkészítették. De csak azt. Ebben a manuális dologban épp az a vicc: mindent tud, amiért elkészítették, és százszor annyit, amire nem készítettek. Persze utólag mindent, majdnem mindent meg lehet magyarázni, nincsenek csodák. Miért lesz egy szolarizált kép olyan, amilyen? Persze, körülbelül valami sejtésünk lehet, de konkrétan... a fixírben felejtett képen miért így üt ki az ezüst? miért egy negatívra hívott színes dia, tíz éve lejárt színes film csodája, a fotogram életlenje az miért ott tör ki, ahol, miért tűnik élesnek egy közel-felvétel, ami a mélység-élességi táblázat szerint, hát ugyan már, és a kekszesdoboz palástjára feltűzött síkfilm miért olyan, amilyen?

Elég sok multiexpo-képet csináltam az elmúlt pár évben Van, ahol egyértelmű az eredmény, van, ahol, aki ért hozzá, az is vakarózik. Két éve beköltözött hozzánk egy kakas, két évig túrtük a zsarnokságát, idén túl kellett rajta adnunk. Sokszor fényképeztem, a képét megpróbáltam multiexpóval tovább építeni. Mindig, mindig eltűnt a képről. A kakas. Persze, csodák nincsenek, én is meg tudom magyarázni, mi történt. Megmagyarázni tudom, de nem értem.

A fotózásnak nincsenek szabályai, nem sport. Az eredmény az, ami számít, függetlenül attól, hogyan érik el. Ezt Bill Brand írta.

A kiállítást, ha még nem látta volna valaki, megnyitom.

FÉNER Tamás – Esztergom 2022.09.09.